

# FORME SPONTANE DE REZISTENȚĂ ÎN FAȚA DIFERITELOR MODALITĂȚI DE REALIZARE A PROCESULUI DE COLECTIVIZARE

*Teodor Păiușan*

Acest articol încearcă să contureze imaginea rezistenței anticomuniste pe valea Crișului Alb, imagine destul de puțin analizată în bibliografia istorică, dar și mai puțin cunoscută de generația tinerilor de astăzi. De fapt aici ca și altundeva istoriografia rezistenței aparține în cea mai mare parte supraviețuitorilor. Tinerii, cu excepții cum sunt cei de la echipa Institutului de Istorie Orală din Cluj-Napoca, nici nu știu sau n-au auzit de aceasta, mai ales generația de liceeni. Lor și celor care vor veni după ei li se adresează și acest articol de istorie locală, care valorifică mărturiile celor care de acum 60 de ani încoace și care au mai rămas în viață, pot și trebuie să fie numărați printre partizanii României. Mărturiile lor constituie “cele mai valoroase documente de istorie orală, datorită complexității lor, datorită trăirilor transmise prin intermediul benzii magnetice”.

Rezistența anticomunistă, susținută prin diferite modalități, la început de un număr remarcabil de oameni, dar cu nuanțe tot mai estompate și mai persuasive pe parcurs, datorită intimidărilor Securității și celorlalte organe ale statului, s-a manifestat și în “Țara Zarandului”, ca și în restul

țării, prin două forme generale: rezistența armată prin fuga în munți în fața noului regim politic impus de puterea sovietică prin activiștii P.C.R. și Securitate și rezistența în fața procesului de colectivizare, impus de aceleași autorități. Alte forme de rezistență la regimul comunist ar putea fi grupate, pe lângă modul extrem, cel de rezistență armată, în alte două categorii, în funcție de etapa istorică și de categoria de participanți. Una ar putea fi aceea a unei rezistențe individuale a micilor meseriași și comercianți la noul sistem de constituire a organizațiilor cooperatiste de mică producție și comerț prin care noua putere urmărea să elimine orice inițiativă particulară și să controleze sistemul de producție și de prețuri și a doua aceea a rezistenței la procesul de colectivizare a agriculturii.

În analiza acestor aspecte ale rezistenței, termen care poate fi destul de pretențios, mai realist cred că ar fi acela de opoziție sau reținere individuală sau în grup față de schimbările radicale impuse de noul regim, am încercat să completez informațiile orale, mărturiile preluate de la cei care au fost de-o parte sau de alta a baricadei, amintiri de multe ori reținute de frică sau din orgoliu, am căutat indicii și în documentele oficiale păstrate în fondurile Arhivelor Statului Filiala Arad, în fondurile: Sfatul Popular Raional Gurahonț , Sfatul Popular al Comunei Gurahonț, Fond Tribunalul Arad Secția I. Din aceste fonduri am extras aspecte relevate de diverse documente despre atitudini recunoscute în scris despre opoziția diferitor categorii de persoane la noile direcții ale schimbării mai ales în raport cu proprietatea. Aceste texte deși nu sunt din domeniul istoriei orale, relevă pe lângă o atitudine de încercare de a se opune restricțiilor și chiar "șicanelor" pe care autoritățile le impun unor persoane, prin modul de relatare și gândire, atitudinea celor care le redactează,

de execuție necondiționată a cerințelor "vremii". Reprezentanții autorității, pe lângă obligațiile de serviciu, rezultă din textul scris și limitarea și servilismul acestora, uneori "vinele" pentru care incriminează apărând ridicole prin cantitățile sau minimalitatea abaterilor pe care le menționează.

Din aceste motive consider că pot să completez mărturiile orale ce vor urma cu aceste texte de arhivă. Și în mod special, textele de arhivă care cuprind procesele verbale sau rapoartele cu privire la întovărășirile agricole oglindesc, uneori chiar plastic prin exprimarea celor care le-au întocmit "rezistență" uneori chiar pornită din partea celor puși sau "aleși" să conducă procesul local de comunizare al agriculturii.

Ca structură metodologică am să prezint inițial aspectele relevante de documentele de arhivă despre atitudini de opoziție sau încălcare a noilor sisteme impuse după care voi structura în funcție de chestionarul aplicat intervievaților, răspunsurile cu privire la fenomenul colectivizării și impactul acesteia asupra comunităților locale și indivizilor din zona Gurahonțului. Perioada avută în vedere cuprinde anii începând cu 1947 – 1948 când apar primele amintiri sau date despre atitudini care conștientizează nemulțumirile produse de noul regim, apoi anii 1950 – 1956 când acțiunea de colectivizare bruscă și "implantată" a satelor Dieci și Pescari generează deja opinii și acțiuni de opoziție sau chiar rezistență și apoi perioada întovărășirilor 1959 – 1961 pentru ca în 1962 să se "finalizeze" procesul colectivizării forțate în zonă.

În scopul intimidării meseriașilor particulari și pentru a fi constrânși să intre în cooperative meșteșugărești noile autorități urmăresc și confiscă orice produs ale tăbăcarilor locali. Într-o perioadă când criza de încălțăminte și îmbrăcăminte era făcută simțită și când inflația și schimbarea banilor ar fi

putut favoriza câștigul necontrolat al unor meseriași și comercianți individuali, autoritățile sunt în alertă, oferind exemple care dovedesc existența unor activități clandestine. Așa este “procesul verbal de confiscare f.n. adresat de Miliția din comuna Dieci în ziua de 19 octombrie 1952”, prin care se confiscă de la Galea Ioan zis Barburina din comuna Dieci satul Roșia “3 piei una de vițel și două de capră, tăbăcite clandestin, care tăbăcire este oprită în sectorul particular și care urmează a fi predate unei cooperative de producție din sectorul socialist pentru prelucrare și punere în circuitul economic”, “greutatea pieilor 2 kg 400 gr”<sup>1)</sup> Aceiași activitate “clandestină” și cantitate minoră este prezentă și în Procesul verbal, 30 octombrie 1951, de Serg. de Miliție Pigui Pavel, cd. Post Miliția Buteni și Abrudan Teodor, șeful secției comerciale a Raionului Gurahonț, “urmare la procesul verbal adresat de noi în ziua de 26 octombrie 1951 cu care ocazie în urma percheziției domiciliare la locuința lui Chiș Alexandru din Buteni, fiind de meserie tăbăcar în mod clandestin, am găsit în domiciliul său următorul material: piele de vițel tăbăcită box și multe margini tot din piele de vițel, care au fost în cantitate de 1,600 (un kilogram sase sute) precum și una piele de capră tot tăbăcită în greutate de 400 gr”<sup>2)</sup>

Documentele de arhivă sunt mult mai numeroase pe această temă, fondurile evidențiind dese astfel de “confiscări” și “activități clandestine”. Prin existența lor, dar și prin cele bănuite a nu fi descoperite de autorități se poate susține că încă din primele perioade ale noului sistem de comunizare aceste acțiuni au existat.

Un exemplu de atitudine ostilă față de micii întreprinzători o relevă un alt set de documente de arhivă referitor la stocarea unor mărfuri de către o comerciantă din Sebiș, dar și modul de acțiune și interpretările ce rezultă din

documentele întocmite de autorități. Acțiunea pornește de la “ procesul – verbal încheiat la postul de poliție Sebiș în 3 februarie 1952 ca urmare a proces – verbal de percheziție din 1 februarie 1952” “fiind bănuită că ar fi făcut stocaj de mărfuri pe care le-a cumpărat mai înainte de schimbarea monetară (...) materialul a fost inventariat și confiscat. În concluzie numita Plișca Ana de origine socială este foarte înstărită și a avut de unde să-și facă stocaj de mărfuri prin faptul că a avut venituri mari fiindcă a vândut diferite produse alimentare și soțul ei a fost de meserie croitor până mai în anul 1945 de când nu mai lucrează fiindcă nu vede”3). Dar după câteva luni, de la procesul verbal când s-au confiscat “de la Plișca Ana – 44 poziții textile, valoare de 3607,84 lei”4) la “Ordinul Parchetului Tribunalului Arad din 4 aprilie 1952 “ prin care pune în vedere a i se elibera la mână numitei Plișca Ana din com. Sebiș obiectele corp delict care au fost depuse la secția Dvs. până la clarificarea situației penale, obiecte care au fost ridicate de Miliție de la dânsa pentru motivul stocaj. Cauza fiind clasată, iar ordinul privind eliberarea lor, Dvs. urmează a le preda susnumitei, care se prezintă pentru ridicarea lor”5). Ca în final “Secțiunea Financiară a Raionului Gurahonț să-i răspundă “tov”. Plișca Ana “Binevoiți a cunoaște că în urma confiscării făcute de Miliție, aceste obiecte au fost predate nouă, iar noi în Conformitate cu dispoziția Decretului 111/52, le-am predat Cooperativei “Înfrățirea” Gurahonț pentru valorificare deoarece nu este permis a se ține la noi obiecte confiscate ci avem obligația a le preda imediat spre valorificare”6)

Dacă aceste documente oglindesc relativ existența unor acțiuni și opinii de rezistență s-au sustragere de la linia oficială, mărturiile orale, culese prin aplicarea chestionarului despre “colectivizare”, prezentat în Capitolul II și preluat de

la cercetătorii Institutului de Istorie Orală din Cluj relatează mult mai multe aspecte despre atitudinea unor membrii sau grupuri ale comunității locale de pe valea Crișului Alb față de procesele impuse de noul regim comunist. Prezentarea lor, alături de folosirea unor date preluate din arhivă despre procesul colectivizării oferă o imagine, cel puțin o alternativă, despre acest fenomen care a fost implantat în zonă, dar și în întreaga țară în perioada 1950 – 1962.

Prezența mărturiilor o voi grupa pe următoarele categorii. Una a celor implicați direct în predarea cotelor și procesul colectivizării prin suferințele pricinuite, iar pentru cei de partea puterii prin prezentarea lipsei acestora s-au estomparea lor. O altă categorie de mărturii este oferită de imaginea copilăriei despre fenomenul în discuție pe lângă aceasta trebuie să remarc particularitățile pe care fiecare intervievat le dovedește, aspecte care mă determină să prezint interviurile într-o manieră cât mai coerentă pentru a nu șterge din nuanțele ce apar la fiecare dintre cei care și-au prezentat amintirile.

Drama suferită de familia Andreica din Honțșor, com. Gurahonț este zguduitoare în fața presiunilor de a intra în CAP. Deși soțul său “a plecat pe front primul când a fost chemat de aici din sat”<sup>7)</sup>, cei doi au suferit pentru împotrivirea la intrarea în CAP. Pentru ei ca și pentru toți ceilalți cotele au fost împovărătoare “De câte ori am dus numai grâul al doilea de la batoză. Și cartofi și de toate celea am dat cotă cât era pusă trebuie să o dai ori mai rămâne ceva ori nu. Altfel , amendă și te închidea. Nimeni nu m-o dat o chitanță nimic pe ce-am dat”<sup>8)</sup>. Pentru a nu suferi pedepsele posibile Andreica Iosana subliniază “ tot așa o luat de la tot, după pământ care cum o avut. Io m-am dus de aci până la Iosășel (aproximativ 3 km – PT) cu 12 kile de cartofi în cap

(transportați pe cap – PT), că n-am avut cum le duce. Nu să ajunsă cota care am dus-o cu caru înainte și ca să nu uite de ea am mai dus atunci 12 kile”9).

Dacă obligațiile de cote au fost îndeplinite la fel ca ceilalți, când s-a pus problema întovărășirii au început necazurile. Neacceptând să intre în întovărășire pământul lor a fost dislocat în altă parte în 1961, chiar dacă era semănat de ei și cu recoltă bogată pentru a nu fi exemplu pentru alți ca ei “Ne-o dat la Racova . Și atunci îl lucrăm și acolo. Se făcu un cucuruz (porumb – PT) și fasole. Și zâsă Dărășteanu (unu dintre activiștii PCR din zonă – PT); Uită mă, el vine cu cocea cu cucuruz, uite la el se face și la voi nu! Și îl luară de la noi, cu semănături cât am semănat primăvara și toamna îl luă de la noi”10). Pentru că a refuzat înscrierea a suferit numeroase constrângeri: să coboare lemne de la pădure cu căruța “M-or pus să cobor 60 m de lemne de sus de la Cremănoasa și neaua era până aci (arată până la genunchi – PT), eram cu opinci și tot eram ud, iar sara trebuia să mărg să mă lămurească”11). După ce ceilalți au intrat în CAP din sat, “numai trei am rămas neînscriși, dar ceilalți doi or murit”, “colectivul se făcu toamna și asta fu iarna” “M-or pus câte 7 mc de piatră să împrăștii pe drum când era înghețat, n-o puteai împrăștia că era ca betonul, dacă n-am putut venea cu amenda, suta de lei și iar alți 7 m”12). Metodele de lămurire folosite pentru înscriere au alternat de la munca de lămurire de noapte la amenzi pentru vini imaginare “și pentru frunzele de la uliță ,dacă nu le măturam. Venea și mă întreba mai ai bani! Nici chitanță nu m-o dat nime”13) “la dislocarea pământului la distanțe imposibile” “Mă mânăra la Cuied (20 km depărtare – PT), atunci cu facerea colectivului, tăt ca să n-am nimic.”14). Insistențele de a-l convinge să accepte l-a determinat să se ascundă. “O

lună de zile am fost dus și zăua și noaptea. Era câta toamnă, dormeam în podu grajdului, când auzeam că strigă fugeam în morminți (cimitir – PT) să nu mă prindă”15). Dar într-o noapte “lămurirea “ prin violență l-a costat o cocoasă rămasă pe spate cât un colăcel. “Așa m-or dus târâș, ca și cum duci porcul la cuțit, m-or băgat la întunericu or zis: dă-i mă, or vrut să mă lovească în cap dar nu m-or ajuns, m-or lovit pe dinapoi16). La întrebarea cine au fost aceia? Răspund amândoi soții Andreica, cu nuanță încă de frică: “Dar cine ști? De la Fabrică! Cine mai ști cine, era întunericu”17). Opoziția extinde mărturisirile și asupra familiei, soția cu copil mic de 8 luni este chemată și ea noaptea la lămuriri dar refuzul determină chemarea soțului la postul de Miliție din Gurhaonț unde autoritățile din afara comunei îi par mai înțelegătoare “o vinit după mine că de ce nu m-am scris. Am fost și înaintea Securității în sat acolo la Miliție. M-or dus după miezul nopții. Cum, din ce cauză nu vrei să te înscrii? Un locotenent, nu știu ce era am zâs că-s om bolnav și nu știu ce înseamnă colectiv, poate mă duc acolo și la urmă nu pot să lucru, muierea îi cu copil mic, numai de 6 luni, ce face cu el? Ăla de la Securitate a zâs, când am fost a doua oară, nu mai aveți treabă cu omu ăsta”18).

Cu toate insistențele “cu suferința care am găsit-o cu aceia am rămas da în colectiv n-am intrat”19), chiar dacă a încercat în anii următori să afle înțelegere de la autoritățile superioare ale statului, trimițând o scrisoare către Gheorghe Gheorghiu Dej. Văzând în șeful statului salvarea , soția lui Andreica Matei își amintește, arătând că adevărații vinovați au fost autoritățile locale: “O făcut o hârtie mare și o trimis-o la București. Și când a dus-o aclo George Dej, or rămas așa statuie când or văzut ce sa întâmplat cu el. O venit de aclo un delegat să-i deie pământ în marginea perimetrului și



o omorâra și aceia, nu-i mai dete nimeni.”20) Drept răsplată “n-am primit 7 ani alocația pentru copil și am plătit 7 ani de zile impozitul pe pământ fără să lucrez nimic, și-am plătit amenzile” Eu am zis că nu vreau să mai zâc nimic. Am suferit până aci, poate că dacă mai zic ceva am să mai sufăr iară. Ce știu i-o că mai umblă cineva să mai caute după mine. Că spun adevărul așa cum a fost”21).

Dacă rezistența lui Andreica Matei la colectivizare a fost neclintită până în final, alții au avut atitudini diferite. Familia Margea din Gurahonț, povestesc nepotul Margea Bujor și mama acestuia Margea Silvia, fiica bătrânului proprietar care pentru a câștiga avere de la 17 ani „s-a dus calfă de fierar la Budapesta, unde a avut contacte cu mișcarea socialistă din primele decenii ale secolului XX”22), a avut o atitudine mai estompată față de noul regim. N-a vrut nici cum să intre în colectiv, nici cum, își amintește Margea Silvia, pentru că fiind copil sărac, pământul și l-a făcut din munca de fierar. El și încă doi or fost care n-or vrut să intre: Hord Trifu și Aslău Constantin (.....). Or vrut să deie pă Bujor afară de la școală și pă bărbatu-meu din servici. Între timp bătrânul, tatăl meu, tot n-o vrut să semneze , dar a semnat soțul meu ca să nu fie dat afară din servici și fiul din școală de bună voie nu s-or înscris dar de silă s-or înscris”23).

O poziție și mai calmă o relevă interviul cu familia Baltă Gheorghe și soția Iosana din Gurahonț a cărui pământ, tot așa, o fost câștigat prin bani aduși de tata lu Baltă Gheorghe din America” N-a vrut să înscrie, că n-o vrut socru-meu, povestește Baltă Iosana, că el o făcut averea în America și să-l dai într-o seară. dar el o zis că așa-i mersul. Pentru ca mai apoi aceiași martoră să arate: ”Când o vrut să-l numească președinte, soțul s-o ascuns în spaț, când or venit activiștii să-l ducă la ședință”24), iar fiica acestora Jiva

Florica, ajunsă profesoară, subliniază „să știa că cine nu să înscrie în CAP nu poate să urmeze liceul"25).

Nemulțumirea că viitorul tinerilor era condiționată de înscrierea în colectiv și-o exprimă și Șerb Igna din Pescari care dorind să ajungă licean, fiind nepot de chiabur, „m-am dus la școală la Ineu, nu m-a primit, moșu era chiabur, totdeauna când mergeam la școală erau bine văzuți care erau colectiviști pe perioada aia"26).

Ostilitatea, deși neînsemnată până la urmă față de fenomenul cotelor, întovărășirilor și colectivizării răzbate și din mărturiile celor care au fost implicați în rezistența armată sau ale urmașilor acestora. Mărturia bătrânei Cosma Maria din Gurahonț, sora eroului Hagea Iulian, căzut în lupta de la moara lui Țigertu apare ca o povară resemnată. Despre cote „o trebuit să dai pentru ca să nu le ai. Nu cu forța, dar ți-o impus să le dai", iar despre înscrierea în CAP: "Am intrat de prima dată, o fost musai, de bună voie. Vezi că pe alții i-o bătut ca să bage în colectiv și atunci ca să nu ajungă să-i bată, unii s-or băgat de bună voie. Așa o fost!"27).

Schimbarea „vremilor" și poate pierderea speranței, i-a făcut pe cei care înainte se angajaseră în rezistență să accepte, deși cu mare greutate, cu comentarii dar și cu anumită persuasiune, noul sistem de proprietate. Bătrânul Oarcea Teodor din Dieci, acum la peste 90 de ani, după o amplă activitate de legionar și de refugiat apoi condamnat politic, la întrebarea despre intrarea în colectiv face o adevărată sinteză autoironică: "Ne ducea la Primărie, o Doamne, Doamne, și ne ținea toată noaptea. N-am vrut să intru că știam că nu-i bine să dau pământul aclo. La Dieci mai înainte s-or făcut câțiva la colectiv, numa care o vrut care or fost de-a lor or luat pământul cel bun de la ceilalți și or dus acasă. Țștialalți or venit la ei cu mașina, cu duba, mai

târziu și te plimba toată noaptea prin șanțuri. Pă mine m-or trimăs la Sebiș, la Securitate. Aclo era un securist cu revolverul pe masă și m-o întrebat de ce nu vrei să te bagi în colectiv. Eu am zis vreu să mă bag, dar nu vrea muiera și nu vrea pruncu și nu vrea noră-mea. Eu vreu, dar fără ei nu mă primește ! Mai și mințeam (râde – PT). Și o ajuns mult și miciuna. Când m-am băgat în colectiv n-am avut încotro că rămăsesem numai eu și alți câțiva. Am scris acolo, intru în colectiv eu și muiera, eu nu pot porunci nici la prunc nici la noră”28). În aceeași notă de revoltă ce răzbate până în prezent dar care a fost inhibată treptat până când după un timp, Faur Mihai participant la evenimentele de la Moară a acceptat chiar funcția de vicepreședinte de CAP pentru câțiva ani, relatează, constrângerile și suferințele parcurse până la acceptarea noii forme de structură agricolă. Față de dizidenții politici noul regim a avut o atitudine mai tranșantă. Referindu-se la cote, martorul își amintește „că ziceau ei , că m-or spus în față ăștia de la Partid și de la Securitate. Avem să vă constrângem atâta până singuri aveți să vă puneți ștreangul pă gât. Nu ne-o lăsat șase măji (quintale- PT) de grâu, nu știam ce să facem, ori îl semănăm, ori îl mâncăm și treizeci de măji ni-l dusă”. Despre întovărășire și colectivizare: „cu tovărășia, nu fânu un an, s-o luat o câțiva și dacă o căzut pământul tău la tovărășie ț-o dat pă deal sau în altul sat, aici nu s-o făcut nime, la Gurahonț puținii. În 1961, toamna, atunci s-o făcut presiune o lună de zile. Sara când veneai acasă, numa veneau, de la Fabrică muncitori, comuniști, cu camionul, câte 20 - 30 odată. Amenințau, Dărăștean, tot de Dumnezeu și de mamă suduia pă om. Era cererea făcută numai s-o semnezi. Pă socru l-o luat că-l țâpă din servicii dacă nu se înscrie. Atunci mai veneau noaptea pe la 2 - 3 iară, să te înscrii (.....). Într-o sară îi spun la

tata, iacă 14 sunt înscriși din 28 de familii, dacă nu ne scriem ne dă pământ la Hălmagiu, la mama dracului și n-am făcut nimica, pământul și așa se duce”29).

O atitudine similară o oglindește și Motorca Iancu, fiul cel mic al morarului Țighertu, care mai târziu ajunge contabil al CAP-ului. Despre cote „nu te puteai opune că mulți dintre neamuri chiar erau agenți și nu puteai să te opui nici cum că erau dați în judecată.” „Fiecare primea obligația de predare, după pământ. Cu cât aveai mai mult cu atât îți lua mai mult până nu îți mai rămânea nimic”30). Despre constituirea CAP-urilor Dieci și Pescari, în 1949, 1950, „fiecare secretar vroia să se mândrească cu înființarea colectivului și de aici s-o pornit”31). Iar la Iosășel ca să-l facă „veneau muncitori de la Fabrică ca să te lămurească (.....) Dar cea mai rapidă înscriere a fost în satul Valea Mare și cel mai repede care s-a distrus tot în Valea Mare. În 24 de ore s-a făcut colectiv dar n-o durat o săptămână că o fost napoi la loc. Or avut pe cineva de la Zimbru care o fost în Comiteul Central PCR, fratele profesorului Martin Gheorghe. Când s-or dus la lămuriri, vălenii or spus imediat ne înscriem toți dar cum ne înscriem așa și ieșim. Or făcut fiecare cerere de bună voie și se înscrisără la GAC Pescari. Atunci s-or dus o trei inși până la acela la București și de acolo venit ordin la Raion că nici unu de la Valea Mare nu vor în colectiv și întradevăr nu le-a mai zis nimeni nimic”32). „În timpul lămuririi, oamenii mai destoinici încercau să-i convingă păăștia de la Partid. Unu din Gurahonț Nuțu lu’ Sănti zice către Dărăștean că vrea să meargă până acasă, că vine iară. Ei acceptau orice fel numai să faci cerere să te înscrii. Vine el de acasă cu o farfurie cu 10 mere. No vegeți zice, 10 mere, unu dintre acestea-i putred, spune ăstea 9 mere pot să facă pe acela să fie bun? Nu pot, răspund cei de la Partid. Dar

ăsta unu poate să le facă pe cele 9 să fie rele? Poate!”<sup>33</sup>).

Suferințele procesului de transformare a agriculturii au afectat și generația de mai târziu. Relatarea Ilenei Galea din Dieci, dintr-o familie care a suportat cu persecuții fenomenul dar a rămas în afara colectivizării este definitorie pentru cei care nu s-au adaptat roții istoriei”.

Din cauza nepredării cotelor sau a delațiunii altora socrul, soacra și soțul intervievatei au suportat închisoarea. „Tăți or fost la închisoare, moșu de aici o fost prima dată ca să nu ducă la batoză să calce, or pus în curte niște grâu snopi și atunci cu caii or călcat pe el ca să scoată grâu să-și facă pită, să nu ducă tot la batoză, era cote și era nu știu cât acolo să deie. Și s-o dus la închisoare. Atuncea socru-meu iară și el tot pentru cote, că n-o dat cote. N-o avut de unde da, ș-o dus la închisoare. Și soacră-mea, iară pentru cote, că zicea că o fost unu Broasca și or fi făcut acolo semnături, or schimbat câteva cifre, în loc de 6 or pus mai puțin, aclo la cotă, că era obligație de cotă și o falsificat ea actul acela de cotă. Cum or fost comuniștii atuncea asprii și ea s-o dus la închisoare. După aceea or pârât paznicii de câmp că o dus bărbatu-meu fân de la fâneța noastră, cosit și făcut căpițe de socru-meu și bărbatu-meu. El nici nu l-o dus că l-am dus eu cu socru-meu și cu unciu și marsă la închisoare.”

Pe lângă aceasta, familia Galea a plătit amenzi din motive cel puțin de neînțeles „Greu, atuncea amenzi, că cură mustalău de la gunoi, numa venea bătea la obloc, eram cu fetele mici în leagăn, amendă 150 lei”<sup>34</sup>). Cu toate constrângerile, declară martora, n-am fost în colectiv. Că socru-meu să opusă, că nu intră în colectiv. Am fost mai mulți care n-au intrat; Dănuț Pavel, Galea Ștefan a lui Truța, o zece familii. Atuncea după ce s-o făcut colectivul mare, după 1960 n-or mai fost numai câteva familii. Veneau să ducă pă socru-

meu și bărbatu și-i țineau câte 2-3 zile la Primărie ca să se scrie, așa ca arestații. Dar până la urmă n-am intrat în colectiv. Ne puneau la prestație, să ducem atâtea tone de piatră cu caii, să facem șanțuri. Nu ne-o rămas pământul. Ne-o dat așa înlocuire la Cuied (20 km -PT), la Hălmagiu (30 km -PT) dar nu s-o putut lucra aclo”35).

Imagini despre schimbările noului regim comunist mi-au fost relatate și de o altă categorie de martori, intelectuali în momentul de față, care în perioada analizată se găseau în perioada copilăriei sau adolescenței. Sunt demne de interes relatările despre amintiri întipărite pentru toată viața în mintea lor de copii. Relatările , deși cu evidentă încercare de a transmite percepția acelor ani, se simte și nuanța selectării, a filtrării prin grila structurată de timp și mai ales în ultimul deceniu. Ele definesc însă o perioadă în care frământările, convulsiile sociale au influențat și percepția tinerei generații.

Dârlea Ioan, născut în 1940 în Dieci, actualmente profesor de matematică, are primele amintiri după alegerile din 1946 când, cei cu „ochiul” acuzau pe cei cu „soarele” că ar fi modificat rezultatele alegerilor. Iar în 1948 în primele zile de școală după vacanța de iarnă ne-au spus, intrând în clasă să rupem poza regelui și a mamei sale din cărți și manuale și din acel moment nu mai făceam rugăciunea de dimineață (Tatăl nostru)”36)

Despre colectivizarea realizată în două etape în satul Dieci, martorul relatează „în 1950 când s-a înființat colectivul au fost în sat niște oameni dornici de a se înființa, erau bucuroși. S-au înscris pe atunci 30 – 40 dar imediat unii și-au retras cererile. În final au rămas 30 de familii care au luat cel mai bun pământ și chiar în suprafață mai mare decât cu cât au intrat ei. Erau familii diverse și mai bune și mai

slabe, nu cu pământ foarte mult. Atunci duceau acasă producții foarte mari, nu se ducea toată producția la Stat, plăteau numai lucrările agricole, restul împărțeau între ei. Îmi amintesc familia Gaiță cu 4 copii, ducea atunci, în perioada cotelor acasă și un vagon de grâu.

Atunci când se ducea vara la muncă plăteau un higigiș (cântăreț cu vioara – PT) cu băutură, cântau. Apoi duminica făceau baluri. Îndemnau și pe alții dar lumea nu s-a înscris. Le părea rău după pământul pe care l-au luat. Nu-i suportau pe colectivști"37).

Profesorul Dărău Ioan Toma, născut în 1946 în Bonțești, are primele amintiri din 1956, în timpul rebeliunii din Ungaria când oamenii din Bonțești se adunau în fața singurului radiou din sat cu acumulatori și așteptau cu sufletul la gură să scape de comuniști. Asta era speranța oamenilor, să scape de comuniști și să vină americanii"38).

Despre cote își amintește „că după ce se adunau cotele de grâu erau duse cu căruțele la baza de la Iosășel, câte 20 de căruțe aliniate în frunte cu fanfara și drapelul roșu al PMR . Iar pentru cota de carne bunicul care era CFR-ist anual lua drumul Moldovei unde porcii erau foarte ieftini și trebuia să-și predea acolo porcu în numele lui pentru cota din zona noastră"39).

Despre constituirea CAP-urilor interviuevatul arată că au fost două faze. În prima fază referindu-se la constituirea CAP-urilor Dieci și Pescari s-au înscris numai oameni de ultima categorie leneși, oameni fără avere și cei care din greșeală s-au înscris au ieșit imediat. Următoarea fază a fost întovărășirea. Eram elev în clasa a VI-a și la îndemnul secretarului de partid diriginta făcuse un grafic care ne dorea pe noi copii. O bandă roșie pentru cei înscriși în tovărășie și o bandă neagră pentru cei care nu erau înscriși în tovărășie

(.....). Propaganda pentru înscriere o făceau și dascălii. Erau puși să meargă din casă-n casă. Așa învățătorul Grozav din Bonțești, lămurea ce înseamnă să elimini răzoarele . La 10 răzoare se făcea un lanț de pământ, câtă producție se va câștiga! Multă vreme imaginea acestui dascăl a fost o imagine negativă"40).

Fricile provocate de fenomenul colectivizării în viața oamenilor au rămas și-n mintea profesorului Paul Nicușor din Honțisor, născut în 1951, „Țin minte din gura bătrânilor o replică Vine colhozull!, era o spaimă pe fața lor"41)

De asemenea relatează întâmplări păstrate de atunci dar care și atunci și acum i se par neverosimile, deși ele susțin radicala schimbare a valorilor produsă de noul sistem. Despre cei care n-au intrat în colectiv „au fost supuși la tot felul de stresuri, bătăi, amenzi primeau în fiecare zi. Într-o zi pe familia Andreica i-a amendat că de ce avea niște bolovani în fața casei și nu i-o vărut. O plătit amenda și i-a vărut, a treia zi la amendat că de ce i-a vărut și nu i-a dus de acolo. După ce i-a luat de acolo i-a amendat că unde-s bolovani. Unul Șoica, care n-o intrat nici el în colectiv, avea o moară la Buceava dar era săracu un paria în sat și să ducea la moară și spuneau sătenii că ducea cenușă în saci numai să creadă lumea că duce grâu la moară"42).

Dacă până aici, imaginea procesului colectivizării în conștiința martorilor prezenți, de diferite generații, a apărut ca una negativă, mai mult sau mai puțin acceptată ca o fatalitate, voi prezenta mai departe opinii din interviul cu unul din principalii „artizani” ai procesului colectivizării, fostul activist și actualul pensionar Dărăștean Traian. „Aș vrea să vă spun cum a parcurs acest istoric al colectivizării aici pe valea Crișului Alb, față de alte zone din țară (.....) Oamenii, bineînțeles cotele nu le-au văzut bine că a fost o greutate.



Dar uite că a trecut peste ei, n-a băgat pe nimeni la pușcărie. Or mers treburile așa pașnice fără să facă rău la cineva, organele locale”43).

Despre etapele colectivizării martorul își amintește: ”Etapa la noi (la Gurahonț –PT) n-a durat mult, a durat circa o jumătate de an când a început colectivizarea s-a și terminat (.....) La Dieci și la Pescari s-au înființat după 1949 când a început legea colectivizării, dar din auzite și din vorbit cu oamenii atunci s-a făcut un fel de colectivizare forțată, colectivizarea în masă nu s-a făcut până în jurul lui 1960 – 1961, când masele să dorească treaba asta. Să vadă, uită-mă colectivul de la Pescari, de la Dieci, uite că merge bine. O fost susținut ca să meargă bine și atunci o fost și un exemplu. Atunci în 1950 a fost începutul și pe urmă s-a întrerupt (...). Dar aici în zona asta a Gurahonțului cu satele, prima dată am dus o luptă extraordinară fără să-i punem să facă cerere, decât am prelucrat de multe ori noaptea, că ziua eram la lucru, atunci noaptea la Căminul Cultural. I-am prelucrat că asta-i importanța, așa este parcursul istoriei (subliniere -PT), așa s-a hotărât. Și oamenii parcă, după ce l-i s-a explicat așa mai larg, atunci deja, zice: Io fac cerere acum! Nu e cazul de acum, numai discutăm în prealabil (.....) apoi urmează echipe, se duc pe la dumneavoastră acasă nu-i ceva obligatoriu, nu-i face nimănui nimic. Că, zice, că pe ăla care nu se înscrie îl bagă la ..., îi duce la Canal, nu io dus pă nime. Cine n-a vrut să se înscrie nicicum o rămas i s-a dat pământ la marginea perimetrului CAP și gata, a rămas singur, nu s-au năpustit asupra lui niște nenorociri, nimic, absolut, a rămas necolektivizat”44).

În concluzie opinia fostului activist este pozitivă: ”Noi am fost foarte pașnici și datorită acestui fapt nici n-a suferit nimenea aicea, puteți întreba în orice sat, n-a intrat la pușcărie

că n-a vrut să se colectivizeze, n-a pățit absolut nimic. L-i s-a explicat, treburile, importanța, tot absolut și s-a înscris de bună voie, nesilit de nimenea”45).

Pentru a încerca să propun o concluzie despre impactul pe care l-a avut procesul colectivizării asupra locuitorilor de pe valea Crișului Alb, în urma mărturiilor culese de la grupul de persoane intervievate, mărturii prezente mai sus, voi extrage aspecte din documentele cercetate în Arhivele Statului Arad din fondul “Statul Popular al Raionului Gurahonț secția agricolă”, iar în final o comparație între datele oferite de aceste documente, după cifre statistice, oferite de aceiași sursă arhivistică.

Din analiza făcută, documentele, procese verbale și dări de seamă scot în evidență că etapele procesului de colectivizare au fost întâmpinate cu destulă reticență de către locuitorii zonei, cele două prime gospodării, Dieciul și Pescariul au rămas în procent foarte redus față de nivelul total al gospodăriilor particulare și a suprafețelor arabile. Dar apar și recunoașteri scrise că inclusiv liderii acestor, CAP-uri sau întovărășiri nu au fost foarte atrași de dezvoltarea organismelor colective până când s-au impus cu forța.

În „Raportul de analiză a întovărășirilor agricole pe anul 1959 „ al Sfatului Popular al comunei Gurahonț – secția agricolă, despre întovărășirea „Vasile Roaită” Revetiș se precizează că deși s-a hotărât strângerea banilor pentru cumpărarea de azotați de amoniu „fiecare așteaptă să fie ultimul în această activitate”46) iar mai departe „Comitetul de conducere a neglijat problema atragerii de noi membrii precum și reântregirea suprafețelor prin faptul că însuși membri comitetului au dat un exemplu negativ”47). Același raport, referindu-se la întovărășirea „7 noiembrie „ Crocna, comuna Deci, critică lipsa de preocupare pentru reântregirea suprafeței întovărășite mai ales din partea contabilului Sfatului

Popular al comunei, tovarășul Rău Pavel”48). Atitudini refractare la întovărășire sunt menționate la „Octombrie Roșu” Rădești unde întovărășiștii Rada Adrian și Tomuța Ilie și alții deși s- a stat de vorbă cu ei au refuzat categoric că nu merg la construirea saivanului de oi”49).

La Gurahonț în întovărășirea „Drum Nou”, „Comitetul de conducere a neglijat problema atragerii de noi membrii și reîntregirea suprafețelor prin faptul că însăși membrii comitetului de conducere, tovarășul președinte îndeosebi a dat un exemplu negativ”50). Același lucru și la „Recolta” Iosaș, comitetul de conducere lăsându-se pe partea de a nu se înscrie decât cu o mică parte de teren”51), situație similară menționându-se și la „Doctor Petru Groza” Honțișor52). Aspecte din care se poate înțelege gradul de interes a gospodarilor satelor pentru noua formă de organizare agricolă.

Analiza statistică a evoluției celor două G.A.C. -uri „de model”, „Soarele” Dieci, constituit la 13 august 1980 și „Ilie Pintilie” Pescari, constituit la 23 iulie 1950 de la constituire până în 1960 se poate observa gradul de interes deosebit de scăzut din partea locuitorilor:

#### Familii existente în G.A.C.53)

	31.XII.1955	31.XII. 1956	31.XII. 1957	31.XII. 1958	31.XII. 1959
SOARELE	39	38	39	43	51
ILIE	16	21	29	29	29
PINTILIE					

Suprafața arabilă deținută (ha)

SOARELE	194	192	189	203	221
ILIE	52	68	86	86	119
PINTILIE					

În final, dacă a fost s-au nu o fost o rezistență a populației locale față de noul regim instaurat între 1945 și până în 1962, dacă exemplele prezentate nu dau un răspuns edificator, rămâne ca viitoarele cercetări să poată trage o concluzie neîndoielnică.

**NOTE: Forme spontane de rezistență în fața diferitelor modalități de realizare a procesului de colectivizare.**

1) Arhivele Statului Arad, Fond 247, inv. 325, Sfatul Popular Raional Gurahonț, an 1952, dosar inv. 23 "Lucrări referitoare la mărfuri confiscate de la diferiți cetățeni", fila 35 (în continuare voui prezenta (Arhivele Statului Arad, Fond 247, inv. 325, Sfatul Popular Raional Gurahonț).

2) **Idem**, Dosar inv. 23, Mărfuri confiscate 1951, f. 8.

3) **Idem** fila 60.

4) **Idem** fila 57.

5) **Idem** fila 56.

6) **Idem** fila 56 bis.

7) Interviu cu Andreica Matei și Iosana, Honțișor.

8) **Ibidem**.

9) **Ibidem**.

10) **Ibidem**.

11) **Ibidem**.

12) **Ibidem**.

13) **Ibidem**.

14) **Ibidem**.

15) **Ibidem**.

16) **Ibidem**.

17) **Ibidem**.

18) **Ibidem**.

19) **Ibidem**.

- 20) **Ibidem.**
- 21) **Ibidem.**
- 22) Interviu cu Margea Bujor, Gurahonț.
- 23) Interviu cu Margea Silvia, Gurahonț.
- 24) Interviu cu Balta Iosana, Gurahonț.
- 25) Interviu cu Jiva Florica, Gurahonț.
- 26) Interviu cu Șerb Igna, Pescari.
- 27) Interviu cu Cosma Maria, Gurahonț.
- 28) Interviu cu Oarcea Teodor, Dieci.
- 29) Interviu cu Faur Mihai, Baltele.
- 30) Interviu cu Motorca Iancu, Iosășel.
- 31) **Ibidem.**
- 32) **Ibidem.**
- 33) **Ibidem.**
- 34) Interviu cu Galea Ileana, Dieci.
- 35) **Ibidem.**
- 36) Interviu cu Dârlea Ioan, Dieci.
- 37) **Ibidem.**
- 38) Interviu cu Darău Ioan Toma, Bonțești.
- 39) **Ibidem.**
- 40) **Ibidem.**
- 41) Interviu cu Paul Nicușor, Honțișor.
- 42) **Ibidem.**
- 43) Interviu cu Dărăștean Traian, Gurahonț.
- 44) **Ibidem.**
- 45) **Ibidem.**
- 46) Arhivele Statului Arad, Fondul Sfatului Popular al raionului Gurahonț secția agricolă, Rapoarte de analiză a întovărășirilor, 1959, f.23.
- 47) **Idem**, f. 24.
- 48) **Idem**, f. 42.
- 49) **Idem**, f. 92.

50) **Idem**, f. 129.

51) **Idem**, f. 133.

52) **Idem**, f. 140.

53) **Idem**, dosar nr.3 „Rapoarte, situații privind transformarea socialistă a agriculturii”, 1960, f. 76.